

УДК 94:355.454(477.83-25) "1921/1939"

ЩЕГЛОВ АНДРІЙ,

ад'юнкт, Національна академія Сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

РОЛЬ ЛЬВІВСЬКОГО ГАРНІЗОНУ В ОСВІТНЬОМУ ЖИТТІ МІСТА (1921-1939 рр.)

У статті аналізується питання місця й ролі Львівського гарнізону в освітньому житті міста. Проведене дослідження окреслює проблеми формування та забезпечення функціонування початкових шкіл, у яких навчалися неписьменні та напівписьменні військовослужбовці львівських військових частин. Проаналізовано програму навчання цих шкіл, при цьому особлива увага приділяється виховному аспекту. У статті охарактеризовано систему військових бібліотек міжвоєнного Львова та її значення в освітній діяльності підрозділів гарнізону.

Ключові слова: Львівський гарнізон; освіта; неписьменність; початкові школи військовослужбовців; військові бібліотеки.

Постановка проблеми. Львів за часів існування польської держави в міжвоєнний період був одним із найбільших культурних, освітніх, економічних та спортивних центрів. Значною мірою це було зумовлено тим, що в місті розміщувався один із найбільших військових гарнізонів тогочасної держави, до складу якого входили підрозділи піхоти (командування 5-ї дивізії та її полки - 19-й, 26-й та 40-й), кавалерії - 14-й полк уланів, артилерії - 5-й полк легкої артилерії та 6-й полк важкої артилерії, 6-й дивізіон протиповітряної артилерії, 6-й авіаційний полк, 6-й танковий батальйон, 6-й дивізіон жандармерії, медичні підрозділи - 6-й медичний батальйон, 6-й окружний військовий шпиталь, підрозділи правосуддя - військові окружні суди, прокуратура та в'язниці, а також різноманітні підрозділи забезпечення - склади, майстерні тощо. У місті також функціонував Корпус кадетів № 1 - один із трьох подібних закладів освіти Другої Речі Посполитої, що значно підвищувало престиж міста.

Військовики гарнізону брали активну участь у різноманітних сферах життя Львова, однією з яких була освіта населення. Аналіз першоджерел засвідчує, що найбільшою перешкодою в процесі підготовки в підрозділах Львівського гарнізону була поширена неписьменність призовників. Сутнісною причиною цього явища був високий відсоток неграмотності населення. Відповідно до статистичних даних, загальний відсоток неписьменних віком 20-24 роки (тобто призовного віку) у міжвоєнній Польщі становив у 1921 році 23,7 %. У 1931 він скоротився до 16,9 %. Найвищий відсоток неграмотності утримувався в східних регіонах держави, так званих "Східних кресах". У 1931 році лідерами серед воєводств за цим показником були Поліське (48,4 % неписьменних), Волинське (47,8 %). Близько третини населення було неписьменним у Новоградському (34,9 %), Станіславському (36,6 %), Тернопільському (29,8 %) воєводствах. У Львівському воєводстві цей показник становив 23,1 %, що прирівнювалося до середнього в країні [11, с. 28]. Іншою причиною високого рівня неписьменності військовиків могло бути трактування представників національних меншин, які не вміли читати та писати польською, як неписьменних. Таких до лав війська почали призивати з 1924 року, з набуттям чинності закону "Про загальний обов'язок військо-

вої служби". Зауважимо, що раніше на військову службу призивалися лише особи польської національності [16].

На допомогу призовникам прийшли початкові солдатські школи, які створювалися та діяли при львівських полках та окремих військових частинах. Важливе значення в освітньому процесі військових підрозділів гарнізону відігравали військові бібліотеки міста, користування якими значною мірою сприяло становленню освітнього процесу та підвищенню фахового рівня офіцерського та викладацького складу.

Аналіз основних досліджень та публікацій свідчить про слабе зацікавлення українських істориків питаннями отримання початкової освіти в польському війську Другої Речі Посполитої. Натомість у польській історичній літературі представлені праці, присвячені освітньому процесу в армії. Найбільш дотичною до проблематики цієї статті є розвідка А. Останека [13], у якій автор на основі аналізу джерельних матеріалів, нормативно-правових актів та розпорядчих документів міністерства військових справ, командування округу корпусу № VI у Львові досить широко описав систему боротьби з неписьменністю в польських збройних силах загалом та у військових гарнізонах Львівського, Станіславського та Тернопільського воєводств зокрема. Питання освіти та виховання громадян у польському війську досліджуються в монографії Л. Вищельського [19], де з-поміж іншого висвітлені концептуальні підходи, що застосовувалися військовим командуванням задля підвищення рівня грамотності військовослужбовців. Різнобічну характеристику польських збройних сил міжвоєнного періоду, у тому числі освітнього, виховного і культурного процесу у війську, подає у своїй праці Я. Одземковський [12].

Відтворити певні фрагменти картини освітнього процесу, діяльності військових бібліотек дозволяють нариси історії військових частин Львова - 5-ї дивізії піхоти [7], 19-го [17] та 40-го [18] полків піхоти, 5-го полку легкої артилерії [21].

Питанням функціонування мережі військових бібліотек у польському війську Другої Речі Посполитої присвячені розвідки Б. Козачинської [8] та М. Лудинського [10]. Історія діяльності військових бібліотек Львова відображена у праці А. Козловського [9].

Метою статті є аналіз участі військових підрозділів Львова в боротьбі з неписьменністю населення, характеристика програми підготовки та встановлення кількісного залучення призваних військовослужбовців до отримання початкової освіти під час служби в армії. У рамках досягнення загальної мети окремо слід описати систему військових бібліотек міста, її значення в підготовці офіцерських кадрів і функціонуванні початкових шкіл військових частин.

Виклад основного матеріалу. Нормативно-правовою базою для здійснення навчання в початкових солдатських школах була низка документів, а саме: закон "Про примусове навчання в Польському Війську" (прийнятий сеймом 21 липня 1919 року), наказ Міністра військових справ "Розширення обов'язків освітньо-культурної служби на увесь офіцерський склад" (від 22 лютого 1921 року), Інструкція "Про організацію примусового навчання військовослужбовців на підставі закону сейму від 21 липня 1919 року "Про примусове навчання в Польському Війську" (опрацьована та затверджена в Генеральному штабі польського війська в 1922 році) та ін.

До предметів програми примусового навчання військовослужбовців входили: польська мова (380 год.), арифметика та геометрія (290 год.), історія Польщі (165 год.), географія Польщі та загальна географія (75 год.), природа (40 год.), наука про сучасну Польщу (50 год.). Курс примусового навчання був розподілений на чотири частини, по 250 навчальних годин кожна. Навчання на першій та другій частинах курсу проводилось у ротах, на третій та четвертій - на батальйонному рівні [5, s. 29]. Протягом першої частини навчання планувалося проводити заняття з читання і писання протягом 120 годин, на арифметику та геометрію (прості рахункові операції) припадало 90 годин, протягом ще 40 годин проводилися виховні бесіди на теми, пов'язані переважно з історією Польщі та обов'язками військовослужбовців. Друга частина навчання була подібною - 110 годин польської мови, 90 годин арифметики та геометрії, 50 годин виховних бесід на теми історії польських військових традицій. У третій частині часу польській мові та арифметиці відводилось менше - 75 та 60 годин відповідно. Військовослужбовці повинні були присвятити 75 навчальних годин вивченню географії Польщі та 40 годин природознавству. У четвертій частині навчання передбачалося 75-тигодинне вивчення мови, 50-тигодинне вивчення арифметики та геометрії, 75 годин відводилось на історію Польщі та 50 годин на лекції про сучасну Польщу [19, s. 107-108].

Виховні бесіди, на які припадала значна частина бюджету початкової школи, мали на меті не лише надання певних знань, а й здійснення цілеспрямованого виховного впливу, у тому числі на осіб непольської національності, з метою виховання потрібних польській державі "громадян-військовиків". Це був пропагандистсько-ідеологічний аспект військової служби, який давав потрібні результати полонізації та асиміляції призовників. Для прикладу, командир 19 полку піхоти у 1928 році, надаючи характеристику військовослужбовцям з числа нацименшин, так описав виховний вплив на українців: "Русини з Малопольщі у більшості випадків мають низьке національне та політичне усвідомлення... Щодо ставлення до держави, на початках мають слабку свідомість, однак за допомогою загальних бесід та освітньої роботи швидко ознайомлюються зі своїми громадянськими правами, а обов'язки стосовно держави усвідомлюють з великим бажанням... До військової служби на початках відносяться з недовірою, однак швидко стають добрими військовиками..." [17, s. 39-

41]. Це ще раз підтверджує цілеспрямованість впливу такої роботи на свідомість українців з метою їх асиміляції, спольщення й утрати самоідентифікації.

За загальний перебіг навчання відповідали командири батальйонів, навчання ж проводили молодші офіцери (а пізніше й цивільні вчителі) по 2 години щоденно [5, s. 30]. Заняття в солдатській школі тривали протягом перших п'яти місяців навчального року - з листопада до березня - по 10 годин щотижня, а з квітня до жовтня - по 2-3 години. Під час літніх польових виходів та маневрів кількість навчальних годин зменшувалась до однієї на тиждень [7, s. 50].

Примусове навчання могло тривати протягом усього терміну служби. Перехід на наступний рівень навчання відбувався після складання відповідного екзамену. У разі негативного результату слухач залишався на тому ж рівні на повторний термін. Після закінчення початкової солдатської школи військовослужбовцю видавався диплом, який засвідчував відповідність закінчення першого, другого або ж третього класу загальної школи [19, s. 108].

Для функціонування початкових солдатських шкіл у підрозділах Львівського гарнізону на початку 1920-х років була характерна масовість. Так, навесні 1922 року школи п'ятої дивізії піхоти відвідувала більшість військовослужбовців: із 1100 рядових 40-го полку піхоти навчалось 770 солдат, 19-го полку - 682 військовики [7, s. 50]. У 5-ому полку легкої артилерії у 1920-х роках курси примусового навчання неписьменних закінчувало близько 200 осіб щороку [21, s. 10], а протягом 1925-1928 навчальних років початкову освіту отримали 542 особи, з яких повністю неписьменними були 274, а напівписьменними 268 військовослужбовців [4, s. 21]. У 1927 році курс першого рівня початкової школи 40-го полку піхоти закінчило 96 військовослужбовців, у 1929 році курс першого рівня - 73 особи, другого рівня - 83 особи [18, s. 14].

Динаміка діяльності з ліквідації неписьменності у військових частинах Львова в період з 1922-23 н. р. до 1929-30 н. р. наведена в таблиці 1 [14, s. 65; 15, s. 41-42].

Загалом у період із 1922-23 навчального року до 1930-31 навчального року у Львівському гарнізоні функціонувало 144 початкових солдатських школи, у яких навчалось 315 навчальних груп повністю неписьменних військовослужбовців та 158 навчальних груп напівписьменних. Успішно закінчили курс першого рівня (тобто навчилися читати, писати, говорити польською та рахувати) 5479 призовників, другого рівня - 2700 напівписьменних військовослужбовців, що загалом склали 8179 осіб, які здобули початкову освіту в лавах війська [6, s. 4]. Загалом відсоток осіб, які успішно закінчували навчання, був доволі високий. У Львівському гарнізоні в 1927-28 н. р. з усіх військовослужбовців, які були допущені до екзамену, позитивні оцінки отримало 87 %, що є свідченням високої ефективності самих шкіл [12, s. 46].

У 1931 році Міністерство військових справ видало нову інструкцію з провадження культурно-освітньої роботи у війську яка, з-поміж іншого, регулювала процес примусового навчання військовослужбовців. Однією з основних відмінностей стало перенесення навчання на зимовий період - відтепер навчання тривало від жовтня до березня. Одночасно скасовувалася 4 частина курсу. Перша частина навчання містила 75 занять польської мови, друга та третя - по 45. Умінню рахувати та геометрії відводилось по 40 занять у кожній частині навчання. З усіма військовослужбовцями проводилися виховні лекції (польськ. - "pogadanki wychowawcze") "Про державу" (20 год.), "Про війну та національне військо"

Таблиця 1. - Інформація щодо примусового навчання військовослужбовців у Львівському гарнізоні в 1922-23 - 1929-30 н. р.

Навчальний рік	Кількість шкіл	Навчальних груп		Керівників (учителів); офіцерів/сержантів/цивільних	Навчальних класів (світлиць)	Годин навчання	Годин виховних бесід «Про Польщу»	Успішно закінчили навчання	
		I рівня навчання	II рівня навчання					Неписьменні	Напів-письменні
1922-23	14	25	14	32 офіцери	брак даних	2358	792	491	206
1923-24	16	32	13	40 офіцерів	20	3240	846	739	231
1924-25	19	36	26	80 офіцерів	18	3252	1267	370	196
1925-26	19	46	41	37: 34/3/0	22	4482	1034	414	446
1926-27	21	41	16	50: 43/7/0	27	2926	1300	416	397
1927-28	16	40	10	49: 32/11/6	29	3520	942	622	208
1928-29	11	19	9	27: 1/2/24	брак даних	брак даних	брак даних	навчалося 623	навчалося 326
1929-30	13	47		42	брак даних	3480	633	1181	

(10 год.), "Про права та обов'язки військовослужбовця" (15 год.) [3, s. 6; 14]. Відтепер значно більше уваги приділялося вихованню військовиків. Окрім виховних лекцій та навчання в початкових школах були впроваджені інші форми культурно-освітньої роботи: користування бібліотеками та читання, загальна та професійна доповідь, культура діяльність. До останньої належали: організація свят та урочистих подій, діяльність "Будинків солдата" та світлиць, сержантські клуби, солдатські театри, хори та музичні групи, кінематограф, радіо, екскурсії. Ще однією вимогою документа було надання призовникам практичних знань, які могли б знадобитися їм у цивільному житті: як формувати бюджет, як отримати кредит, як користуватися залізницею, поштою, кооперативом, як звернутись до суду, старости, влади гміни, як написати автобіографію, звернення тощо [3, s. 1-2; 14]. Це було надто важливим з огляду на соціальне походження багатьох призованих до війська осіб. Доволі влучно, на нашу думку, вплив війська на призовників, особливо із сільського населення, охарактеризував польський професор Г. Новік: "Для багатьох молодих солдатів непольського походження зустріч з армією була "цивілізаційним стрибком". Деякі з них вчилися ходити в чоботах, вперше піднімалися по сходах, бо до цього знали тільки драбину" [1].

Починаючи з 1928 року, розуміючи важливість навчання осіб, які вже втратили право відвідувати школу, дедалі активніше в цей процес ангажувалися, у тому числі й фінансово, міська влада, представники міської шкільної освіти, громадські організації, зокрема товариство Польського білого хреста. У березні 1928 року магістрат міста виділив Львівському гарнізону першу субвенцію в розмірі 2000 злотих на примусове навчання. Для забезпечення навчальних потреб у 1928-29 н. р. була виділена субвенція розміром 10000 злотих [15, s. 40]. Однак таких коштів було недостатньо на покриття оплати цивільних викладачів та забезпечення інших потреб початкових шкіл у військових частинах. До фінансування навчання у війську долучаються інші громадські організації, найактивніше - Польський білий хрест. У 1930-31 навчальному році кошти на навчання в початкових солдатських школах гарнізону надійшли з трьох організацій: 8000 злотих було виділено з бюджету міста, управління окружного Польського білого хреста призначило на ці цілі квоту в 3912 злотих, ще 1541 злотий надійшов з бюджету освітнього реферату Львівського

гарнізону. Отже, школи мали у своєму розпорядженні 13459 злотих, які витрачалися на покриття оплати праці цивільних учителів, закупівлю книжок та шкільного приладдя. Було організовано 13 початкових солдатських шкіл, загальне керівництво якими здійснював офіцер - освітній референт гарнізону. Загалом усіх військових слухачів у цьому навчальному році було 1491, із них більшість залишалася повністю неписьменною: 1100 навчалося на курсі першого рівня, ще 297 - другого рівня та 94 військовики опановували науку на курсі третього рівня. Успішно закінчили навчання 1311 учнів, однак рівень знань 93 військовиків був визнаний комісією недостатнім. Учителями в цих школах були 29 працівників львівських державних шкіл та 3 військових учителів, які, очевидно, були офіцерами. Частина занять проводилась на базі львівських шкіл, зокрема школа ім. Ленартовича виокремила для навчання солдат 4 класи, школа на Сигнівці (тепер - місцевість Залізничного району Львова) - 1 [6, s. 4].

У перші роки організації примусового навчання гостро дався взнаки брак відповідно підготовлених офіцерських кадрів. Велика кількість учителів була звільнена з війська під час повоєнної демобілізації. Водночас не кожен офіцер мав необхідну підготовку для проведення освітньої діяльності. Фахова підготовка офіцерів здійснювалась на відповідних курсах, проведення яких регулювалось наказом Міністра військових справ "Про постійно діючі освітні курси для усіх молодших офіцерів". Курси повинні були організовуватись при Командуванні округів корпусів та тривати протягом трьох місяців. Навчання складалося з двох частин: полоністичного курсу (початкового) та методично-практичного (освітнього). Штат курсів складався із чотирьох осіб: керівника курсу, його заступника (які одночасно були викладачами), штабного сержанта та капрала, які були відряджені з військових частин округу корпусу [2].

Однак насправді ситуація з навчанням офіцерських кадрів на початку 20-х років ХХ століття у Львові була складною. Фінансовий стан збройних сил, потреби організації життєдіяльності в повоєнному гарнізоні унеможлилювали належну освітню роботу з офіцерами. Як наслідок, перший методично-практичний курс для молодших офіцерів розпочався лише у квітні 1924 року. До Львова були відряджені офіцери з усіх підлеглих військових частин округу корпусу, які після навчання повинні були виконувати обов'язки так званих "освітніх

офіцерів" (або ж "освітніх керівників") у своїх військових частинах. Як зазначає польський історик А. Останек, у 1924-25 роках у Львові було проведено 9 подібних курсів, на яких здійснено підготовку 152 офіцерів із підрозділів VI округу корпусу та 68 із II округу корпусу. Велику частину з них становили офіцери львівських військових підрозділів: 32 були військовослужбовцями 5-ї дивізії піхоти (19-й полк піхоти - 8 офіцерів, 26-й полк піхоти - 7, 40-й полк піхоти - 9, 5-й полк польової артилерії - 8); 4 - 14-го полку уланів язловецьких, 5 - 6-го полку важкої артилерії, 5 - 6-го дивізіону кінної артилерії, 2 - 6-го об'єднаного дивізіону, 1 - 6-го автомобільного дивізіону, 4 - 6-го санітарного батальйону, 1 - військової карної в'язниці Львова, 2 - окружного господарського закладу (загалом - 56 офіцерів) [13, s. 146-148].

Окрім навчання у початкових школах Львівського гарнізону, доволі часто організовувались курси професійного вдосконалення. Їхніми слухачами, як правило, були військовослужбовці другого року служби. У полках п'ятої дивізії піхоти, з огляду на те, що більшість призовників походила з сільської місцевості, найчастіше проводились курси із сільського господарства, вирощування різноманітних сільськогосподарських культур, садівництва, бджільництва. Учасникам курсів виділялися спеціальні дослідні поля, сільськогосподарська техніка, фахова література. Також проводились ремісничі курси - столярство, слюсарство, друкарство. Свідоцтво, отримане на таких курсах, після звільнення зі збройних сил давало можливість скласти екзамен на підмайстра [7, s. 51].

Важливою формою культурно-освітньої діяльності в гарнізоні було читання, під яким розумілося надання широкого доступу військовослужбовцям до різноманітної літератури. У польській армії 20-30-х років минулого століття була створена та успішно функціонувала система військової бібліотечної справи. Це була ієрархічна структура, що складалася з трьох груп військових бібліотек. До першої групи належали: Центральна військова бібліотека у Варшаві; бібліотеки центральних інституцій та органів влади Міністерства військових справ. Другу групу становили дев'ять бібліотек округів корпусів (функцію окружної бібліотеки у Варшаві виконувала Центральна військова бібліотека), які функціонували при відповідних командуваннях та підпорядковувались Центральній військовій бібліотеці. До складу третьої групи військових бібліотек входили бібліотеки професійної підготовки - такі, що функціонували при полках та інших окремих військових частинах. Сюди ж відносилися бібліотеки Товариства військових знань. Окрім перерахованих вище, існували різноманітні "освітні" бібліотеки - солдатські та сержантські полкові бібліотеки, бібліотеки військових шкіл, підрозділів Корпусу охорони прикордоння і т. ін. [8, s. 127]. Усі ці бібліотеки мали службову підпорядкування. Директор Центральної військової бібліотеки здійснював фаховий контроль бібліотек округів корпусів, бібліотеки Вищої військової школи та бібліотеки Вищої школи інтендатури. Так само полкові бібліотеки в мериторичних питаннях підпорядковувались керівникам бібліотеки округу корпусу [10, s. 10-11].

Бібліотека Командування округу корпусу № VI у Львові була сформована у лютому 1920 року. До 1925 року містилася при Спільці офіцерів за адресою вул. Фредра, 1, а в перших місяцях 1925 року була передислокована до королівського арсеналу на вулиці Подвале, 13 (тепер - вул. Підвальна), де займала 5 приміщень на 2 поверсі [20, s. 4]. До неї входили зала для наукової роботи, читальна зала періодичних видань та службові приміщення. Початково бібліотека була сформована з

австрійських книжкових фондів, які в 1919 році були зосереджені в бібліотечному відділі архівів Командування генерального округу "Львів". Більшість цих видань становила художня література німецькою мовою, решту складали австрійські директиви та інструкції. Джерелом поповнення фондів бібліотеки були дарунки та обов'язкові примірники видань, що надсилалися Центральною військовою бібліотекою та Військовим науково-видавничим інститутом із Варшави. Ще одним істотним джерелом збільшення фондів була постійна закупівля друкованих видань. Кошти на ці потреби надходили з Міністерства військових справ, Товариства військових знань та добровільних внесків офіцерів, які користувалися бібліотекою. У 1926 році фонд бібліотеки нараховував 16 000 томів, із них 4/5 - військового характеру, 1/5 - загальнонаукового. Близько половини фонду бібліотеки становила література польською мовою, 38 % - німецькою, 9 % - французькою, 3 % - іншими мовами. 52 % фондів було набуто шляхом закупівлі, на дарунки припадало 12 %, обов'язкові примірники - 9 %, до "австрійської спадщини" належало 27 % фондів [9, s. 64-65].

Окрім бібліотеки округу корпусу у Львові існувала гарнізонна районна бібліотека. Вона була сформована в 1922 році та розміщувалась на першому поверсі будинку Коменди плацу (польськ. - "Komenda placu") за адресою: вул. Валова, 16. У розпорядженні бібліотеки знаходились два фонди - художній та популярно-науковий. Перший був призначений для офіцерів, їхніх родин та осіб рядового складу. Популярно-науковий фонд здебільшого був призначений для використання офіцерами - "керівниками освіти" військових частин. Ця бібліотека була самодостатньою в плані фінансування - воно здійснювалось із власного фонду, який наповнювався завдяки щомісячним внескам її читачів. У 1928 році сума такого внеску становила: для офіцерів - 50 грошів, сержантів - 35, осіб рядового складу - 5 грошів. Окрім того, офіцери та цивільні службовці сплачували початковий одноразовий внесок у сумі 1 злотого, особи рядового складу від такої оплати звільнялися. Важливим джерелом доходів функціонування бібліотеки були надходження з продажу видань гарнізонного освітнього реферату та гарнізонного кіно-театру [15, s. 43-44].

З упродовженням у життя 31 січня 1922 року "Правил військових бібліотек" створення полкових бібліотек стало обов'язком командувачів округів корпусів. Полкові офіцерські бібліотеки повинні були забезпечувати потреби передусім офіцерського корпусу. Вони мали містити книги та періодику науково-військового та загальнонаукового змісту, а також художню літературу. Організовував роботу такої бібліотеки офіцер із числа тих, хто проходив службу у полку, згідно з призначенням командира полку, та його помічник-сержант. Здебільшого такі функції виконував "освітній керівник" військової частини [8, s. 142].

У нарисах історії Львівських полків містяться фрагментарні відомості щодо створення полкових бібліотек. Однією з найперших організованих була бібліотека 6-го полку важкої артилерії. Фахову літературу бібліотеки закуповували за рахунок коштів офіцерського фонду, а художня література поповнювалась завдяки дарункам самих військовиків, цивільного населення та різноманітних інституцій міста [18, s. 13]. Полкові бібліотеки існували в 1923 році у 40-му полку піхоти, 26-му полку піхоти. Наприкінці 1930-х років 5-й полк польової артилерії диспонував бібліотекою, яка нараховувала бл. 10 тис. найменувань, з яких майже третина належала до фахової літератури [21, s. 11].

Висновки

1. Військові частини Львова значною мірою долучилися до боротьби з неписьменністю населення, яка у 20-30-ті роки минулого століття в Східній Галичині та усій Західній Україні була масовим явищем. Тисячі військовиків опанували під час служби в армії елементарні початкові знання, а сама "початкова солдатська школа" стала істотним доповненням до системи шкільної освіти. Подекуди військо ставало чи не єдиним місцем для громадянина, де він міг отримати бодай якусь освіту та свідоцтво державного зразка. Окрім цього, у військових частинах особи, призвані в армію, проходили підготовку до подальшого суспільного життя, отримуючи важливі соціальні та професійні навички. У гарнізоні проводились різноманітні як гуманітарні, так і практичні курси, які були покликані підвищити фаховий рівень військовослужбовців, дати їм певну цивільну спеціальність.

2. Перешкодою для реалізації навчання у військових частинах гарнізону нерідко, особливо на початку 1920-х років, були неналежне фінансування, господарчі проблеми військових частин, відсутність кваліфікованих викладачів та організаційного досвіду командирської ланки. Водночас школи примусового навчання були тісно пов'язані з політикою проведення колонізації та асиміляції представників національних меншин, служили знаряддям "патріотичного" виховання, переконань у необхідності служіння польській державі, виховання так званих "громадян-військовиків".

3. Львів, будучи центром військового життя "східно-кресових" воєводств, був не лише найбільшим гарнізоном, де здійснювалося навчання, але й місцем постійного підвищення фахового рівня як командних офіцерів, так і "керівників освіти" підрозділів, які здійснювали навчання призовників. У місті була створена та активно розвивалася мережа військових бібліотек, до складу якої входили окружна та гарнізонна військові бібліотеки, полкові офіцерські бібліотеки та підручні "освітні" бібліотеки сержантського та рядового складу.

До подальших напрямків дослідження відносимо питання військових традицій львівських військовиків, ролі гарнізону в культурному житті міста, організації в гарнізоні масових культурних заходів - балів, вечорів, парадів, святкування військових та державних свят. Цікавим видається дослідження впливу гарнізону на спортивне життя міста, організації спортивних змагань та місця військових підрозділів у будівництві військово-спортивної інфраструктури тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. З честю виконали свій обов'язок [Електронний ресурс] // Наше слово. - № 40. - Режим доступу : <http://www.nasze-slowo.pl/3-честю-виконали-свій-обовязок>
2. Dziennik Rozkazów Ministerstwa Spraw Wojskowych nr 6 z 1922 r. poz. 98.
3. Instrukcja o pracy oświatowo-kulturalnej i wychowawczej

Щеглов Андрей,

ад'юнкт, Національна академія Сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

РОЛЬ ЛЬВОВСКОГО ГАРНИЗОНА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ЖИЗНИ ГОРОДА (1921-1939 гг.)

В статье анализируется вопрос места и роли Львовского гарнизона в образовательной жизни города. Проведенное исследование определяет проблемы формирования и обеспечения функционирования начальных школ, в которых учились неграмотные и полуграмотные военнотружущие львовских войсковых частей. Проанализирована программа обучения этих школ, при этом особое внимание уделяется воспита-

у в wojsku. - Warszawa : Ministerstwo Spraw Wojskowych, 1931. - 36 s.

4. Jednodniówka ku uczczeniu dziesięciolecia 5 Pułku Artylerji Polowej. - Lwów : Nakładem 5 Pułku Artylerji Polowej Lwowskiego, 1928. - 32 s.

5. Jędrzejewicz J. Rozwój pracy oświatowo-kulturalnej w wojsku polskiem / J. Jędrzejewicz // Oświata pozaszkolna. - 1923. - z. 1. - S. 27-32.

6. Koniec roku szkolnego w lwowskich żołnierskich szkołach początkowych // Gazeta Lwowska. - 3 lipca 1931 r. - N 150. - S. 4.

7. 5 Dywizja Piechoty w dziejach oręża polskiego / [Kospath-Pawłowski E., Matusak P., Odziemkowski J. i in.]. - Pruszków : Ajaks, 1997. - 212 s.

8. Kozaczyńska B. Centralistyczna organizacja sieci biblioteki w Wojsku Polskim (1919-1936) / B. Kozaczyńska // Rocznik biblioteki narodowej. - 2014. - XLV. - S. 127-149.

9. Kozłowski A. Biblioteka wojskowa / A. Kozłowski // Publiczne biblioteki lwowskie. Zarys dziejów pod redakcją Ludwika Biernackiego. - Lwów : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1926. - S. 63-67.

10. Łodyński M. Polskie bibliotekarstwo wojskowe jako odrębna gałąź ogólnego bibliotekarstwa / M. Łodyński. - Warszawa : Drukarnia Ministerstwa Spraw Wojskowych, 1926. - 15 s.

11. Mały Rocznik Statystyczny. - Warszawa : Nakładem Głównego Urzędu Statystycznego, 1939. - 424 s.

12. Odziemkowski J. Armia i społeczeństwo w II Rzeczypospolitej / J. Odziemkowski. - Warszawa : Bellona, 1996. - 206 s.

13. Ostanek A. VI Lwowski Okręg Korpusu w dziejach wojskowości polskiej w latach 1921-1939 / A. Ostanek. - Warszawa : Neriton, 2013. - 480 s.

14. Praca oświatowo-wychowawcza w Garnizonie Lwowskim // Oświata Polska. Organ wydziału wykonawczego zjednoczenia polskich towarzystw oświatowych. - Warszawa. - 1930. - № 1. - S. 64-66

15. Przez oświatę do potęgi państwa polskiego! W 10-lecie wskrzeszenia państwa polskiego i dla upamiętnienia I. Okręgowej wystawy szkolnej we Lwowie w roku 1928. - Lwów : Nakładem Referatu Oświatowego garnizonu Lwów, 1928. - 52 s.

16. Ustawa z dnia 24 maja 1924 roku O Powszechnym obowiązkowi służby wojskowej. - Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej nr 61 z 1924 r. poz. 609.

17. Wojciechowski J. S. 19. Pułk Piechoty "Odsieczy Lwowa" w latach 1919-1939 / J. Wojciechowski. - Pruszków : Ajaks, 2015. - 139 s.

18. Wojciechowski J. S. 40 Pułk Piechoty "Dzieci Lwowskich" / J. Wojciechowski. - Pruszków : Ajaks, 2007. - 52 s.

19. Wyszczelski L. Oświata, propaganda, kultura w Wojsku Polskim w latach 1918-1945 / L. Wyszczelski. - Warszawa : Neriton, 2004. - 318 s.

20. Z życia biblioteki wojskowej DOK Nr. VI // Polska zbrojna. - 9 kwietnia 1925 r. - N 99. - S. 4.

21. Zarzycki P. 5 Lwowski Pułk Artylerii Lekkiej / P. Zarzycki. - Pruszków : Ajaks, 1996. - 44 s.

тельному аспекту. В статті охарактеризована система військових бібліотек міжвоєнного Львова і її значення в освітній діяльності підрозділів гарнізону.

Ключевые слова: Львівський гарнізон; освіта; неграмотність; начальні школи військовослужащих; військові бібліотеки.

Shcheglov Andrii,

graduate student, Hetman Petro Sahaidachny National Army Academy

Lviv GARRISON ROLE AT EDUCATIONAL LIFE OF THE CITY (1921-1939)

The article is devoted to the research of the role and place of the Lviv garrison in the educational life of the city during the interwar period. High level of illiteracy among recruited soldiers, which in the early 1920s in places reached 70-80% prompted to the implementation of educational activities in the units of the Lviv garrison. Educational activities in the units were carried out in the form of primary soldiers' schools mainly. The program of such schools is analyzed in the article, the first class of a secondary school was tilled and it was called upon to teach a serviceman read, write in Polish and count. In addition, the article reveals problems of upbringing work in soldier's schools, which was assigned much of the time. Questions of officers' upbringing influence to recruits which was conducted by lectures and discussions and considerably contributed to polonization and assimilation citizens of national minority has been disclosed. In addition to the base knowledge in units recruits were trained to further social life, getting important social and professional skills. The garrison held a variety of both humanitarian and practical courses, which were designed to improve the professional level of servicemen, to give them a certain civilian specialty.

Particular attention is paid to the network of military libraries in Lviv, which contributed to the development of education in the city. It included district and assistant "educational" libraries for sergeants and privates.

Conducted research proves high influence of educational process in garrison to general education population and a significant role of military libraries in supporting this process.

Keywords: Lviv garrison; education; illiteracy; military elementary schools; military library.

REFERENCES

1. *Nasze slowo*, available at: <http://www.nasze-slowo.pl/3-честю-виконали-свій-обовязок> (ukr).
2. Official Order of the Ministry of Military Affairs (1922), 6, item 98. (pol).
3. Manual on educational, cultural and educational work in the military, Warsaw, *Ministry of Military Affairs*, 1931, 36 p. (pol).
4. One day in honor of the 5th Anniversary of the 5th Field Artillery Regiment, Lviv, 1928, 32 p. (pol).
5. Jędrzejewicz, J. (1923), The development of educational and cultural work in Polish army, *Primary education*, 1, p. 27-32 (pol).
6. The end of the school year in Lviv soldier primary schools (1931), *Gazeta Lwowska* from 3.07.1931, Nr 150, p.4 (pol).
7. Kospath-Pawłowski, E. & Matusak, P. & Oczymkowski, J. & Paniecki, T. & Radziwiłłowicz, D. & Rawski, T. (1997), 5th Infantry Division in the history of Polish weapons, *Ajaks*, Pruszków, 212 p. (pol).
8. Kozaczyńska, B. (2014), Centralist organization of the library network in the Polish Army (1919-1936), *Yearbook of the National Library*, XLV, p. 127-149 (pol).
9. Kozłowski, A. (1926), Military Library in Public Libraries Lviv. An outline of history edited by Ludwik Biernacki, *Ossolinski*, Lvov, p. 63-67 (pol).
10. Łodyński, M. (1926), Polish military librarianship as a separate branch of general librarianship, *Ministry of Military Affairs*, Warsaw, 15 p. (pol).
11. Small Statistical Yearbook (1939), *Outlining the Central Statistical Office*, Warsaw, 424 p. (pol).
12. Odziemkowski J. (1996), Army and society in the Second Republic, *Bellona*, Warsaw, 206 p. (pol).
13. Ostanek A. (2013) VI Lviv Corps District in the history of Polish military in 1921-1939, *Neriton*, Warsaw, 480 p. (pol).
14. Educational and educational work in the Lviv Garrison (1930), Education Poland. Executive body of the unification of Polish educational associations, Warsaw, 1, p. 64-66 (pol).
15. Through education to the power of the Polish state! In the 10th anniversary of the resurrection of the Polish state and to commemorate the First District School Exhibition in Lviv in 1928 (1928), *The Ministry of Education of the Lviv garrison*, Lviv, 52 p. (pol).
16. Act of 24 May 1924 On the Common Military Service in the Journal of Laws of the Republic of Poland (1924), 61, poz. 609 (pol).
17. Wojciechowski, J. S. (2015), 19. Infantry Regiment "Rescued Lviv" in the years 1919-1939, *Ajaks*, Pruszków, 139 p. (pol).
18. Wojciechowski, J. S. (2007), 40 Infantry Regiment "Lwów Children", *Ajaks*, Pruszków, 52 p. (pol).
19. Wyszczelski, L. (2004), Education, propaganda and culture in the Polish Army in the years 1918-1945, *Neriton*, Warsaw, 318 p. (pol).
20. From the life of the military library DOK Nr. VI in Poland, 9 April 1925, 99, p. 4 (pol).
21. Zarzycki P. (1996), 5 Lviv Light Artillery Regiment, *Ajaks*, Pruszków, 44 p. (pol).

© Щеглов Андрій

Надійшла до редакції 20.03.2017